

Amir Pušina, Hašim Muminović

KA PRAKTIČNOME MIŠLJENJU U NASTAVI: MOTIVACIJSKI IZAZOVI

U radu se govori o motivacijskim izazovima praktičnome mišljenju u nastavi, definiranog Sternbergovom (Sternberg) Teorijom uspješne inteligencije koja konceptualno i empirijski nosi snažnu poruku o ulozi različitih odgojnih faktora, posebno škole/nastave u njegovanju i harmonijskom realiziranju ljudskih multipotencijala analitičkog, kreativnog i praktičnog mišljenja. Praktično mišljenje ovdje se motri kao primjena ideja i znanja u različitim oblastima ljudskog života i rada, gdje se, a naročito osjetljivo za nastavu, javljaju raznolike prepreke i učiteljima i učenicima. Koje su to prepreke, radije rečeno izazovi, kako ih je moguće klasificirati i time olakšati moguće prioritete i načine prevazilaženja na putu sistematskog poticanja praktičnog mišljenja u nastavi? Nakon pregleda 19 izazova predloženih teorijom – kratkih opisa, ciljanih vještina, poticajnih riječi, fraza i primjera za različite nastavne predmete, teorijskom pojmovnom analizom, temeljem klasifikacije psihologijskih konstrukata na kognitivne/intelektualne sposobnosti, ličnost (u užem smislu) i kognitivne (intelektualne) stilove, utvrđeno je kako se najveći broj ovih izazova, ukupno 6, direktnije može dovesti u vezu sa ljudskom motivacijom: (1) poteškoćama u samomotiviranju; (2) ustrajnošću; (3) provođenjem misli u djela; (4) dovršavanjem zadataka; (5) prihvatanjem odgovornosti i (5) samoopterećivanjem. Dalje, u ovome motivacijskom arealu nađeno je kako se ohrabivanje učenika navodi kao najčešći nastavni aktivitet učitelja, u 22 od moguća 44 slučaja. Otvorena su i neka naredna pitanja – pojmovne komunikacije / operacionalizacije s obzirom na kurikularni jezik ishoda učenja te povezanosti sa drugim odgojno-obrazovnim i psihologijskim taksonomijama i modelima ljudskih sposobnosti kao što su Blumova (Bloom) i Guilfordova (Guilford). Ove spoznaje, nadati se, mogu biti jedan od dodatnih poticaja učiteljima za vlastito promišljanje nastave, osobito kreativnu didaktičko-metodičku elaboraciju na putu praktičnome mišljenju kao bitnoj sastavnici uspješne inteligencije.

Ključne riječi: *motivacijski izazovi, nastava, praktično mišljenje, uspješna inteligencija*

UVOD

Teorija uspješne inteligencije (engl. Theory of successful intelligence) jedan je od psihologijskih odgovora na pitanje o raznolikim uzrocima čestog neuspjeha djece u školi i ljudi u životu uopšte, a osobito naglašava kako jednolični pristupi poučavanju i vrednovanju, zanemarujući potrebe učenika, ne mogu voditi razvoju ljudskih multipotencijala, od temeljnih znanja i sposobnosti do kompetencija i ekspertnosti (Sternberg, 1997, 1999a,b, 2018). Ova teorija ljudske inteligencije empirijski je uspješno testirana na više različitih načina – u kulturalnim i faktorsko-analitičkim studijama, analizama procesiranja informacija, korelacijskim analizama i studijama vezanim za nastavu/poučavanje (Sternberg i Grigorenko, 2003). Prema predloženoj teoriji, *uspješna inteligencija* neke osobe ogleda se u (1) korištenju integriranog skupa sposobnosti¹ potrebnih za ostvarivanje uspjeha u životu osobe kako ga ona vidi u sociokulturalnom kontekstu; (2) prepoznavanju vlastitih snaga i slabosti kako bi se unaprijedile, korigovale, kompenzirale; (3) prilagođavanju, oblikovanju i odabiru životne sredine putem (4) uravnoteženog korištenja analitičkih, kreativnih i *praktičnih* sposobnosti (Sternberg i Grigorenko, 2003).

Praktična inteligencija koja je ovdje u fokusu ključ je za svakodnevnu adaptaciju, oblikovanje i biranje podr(a)žavajućeg okružja i velikim dijelom je bazirana na prešutnom, implicitnom znanju (engl. *tacit knowledge*) koje govori šta neko treba da zna kako bi se prilagodio/oblikovao/promijenio okružje (sredinu) a da o tome nije direktno poučavan niti je to eksplicitno verbalizirano (traženo). Ovo znanje je proceduralno – kako nešto (u)raditi, stječe se putem iskustva, gdje je važnije šta se iz toga iskustva naučilo nego koliko se vremena ono stjecalo. Također, praktičnu inteligenciju čini više faceta (aspekata), naročito načini kako osoba upravlja sama sobom, odnosima sa drugima (npr. nadređenima i podređenima) i *zadacima koje treba obaviti* (Sternberg, 2018; Wagner i Sternberg, 1985).

Promatrajući praktične sposobnosti u kontekstu nastave, Sternberg i Grigorenko (2000: 57) određuju ih kao sposobnosti praktičnog mišljenja

¹ Skup čine analitičke, kreativne i praktične sposobnosti. Uviđajući kasnije kako navedene sposobnosti nisu dostatne za potpuno razumijevanje ljudske raznolikosti, osobito afektivne i vrijednosne prirode, Sternberg (1998, 2003) im pridodaje i empirijski potvrđuje konstrukt mudrosti (engl. Wisdom).

– prevođenja teorije u praksu i apstraktnih ideja u praktičnu realizaciju. Ako se putem nastave želi poučavati/posredovati uspješnoj inteligenciji, trebala bi biti usmjerana i poticanju razvoja *praktičnih sposobnosti* učenika, što bi rezultiralo: (1) *primjenom*, npr., znanja o teorijama učenja u modifikaciji ponašanja učenika; (2) *korištenjem* formula iz matematike u rješavanju zadataka iz statistike; (3) *uvođenjem* u praksu realizacije nastavnih sati u mikrociklusima s obzirom na saznanja o pažnji ili memorijskim kapacitetima; (4) *provedbom* pilot-istraživanja kako bi se provjerile mjerne karakteristike instrumenata; (5) *služenjem* alatima za pretraživanje repozitorija i baza podataka važnim za samostalno učenje i (6) *preoblikovanjem* istraživačkog projekta u dijelu testiranja hipoteza. No, na putu poticanja razvoja praktičnih sposobnosti (mišljenja) javljaju se raznolike prepreke koje se semantičkom analizom sadržaja pojmova što ih opisuju, temeljem klasifikacije psihologijskih konstrukata na kognitivne/intelektualne sposobnosti, ličnost (u užem smislu) i kognitivne (intelektualne) stilove², mogu svrstati u različite, uvjetno odijeljene kategorije.³ Time se najveći broj prepreka, 6 od ukupno 19 koje Sternberg i Grigorenko (2000: 84) izvorno navode, izrazitije odnosi na ljudsku *motivaciju*: (1) pomanjkanje, naročito unutrašnje, motivacije; (2) pomanjkanje ustrajnosti i sposobnosti kontrole ustrajavanja; (3) nesposobnost prelaska s mišljenja na akciju; (4) nesposobnost kretanja kroz zadatak i nesposobnost njegovog završetka; (5) pogrešno pripisivanje krivnje i (6) zanemarivo ili pretjerano samopterećivanje. Slijede zatim četiri ‘intelektualne’ prepreke: (1) korištenje

² Ličnost u psihologiji najčešće se tretira u okviru dva široka područja: psihologije kognitivnih sposobnosti i psihologije ličnosti u ‘užem smislu riječi’ (ili tzv. konativnih osobina). Naglašavanje da je riječ o osobinama ličnosti u užem smislu je potrebno, jer je i sklop kognitivnih sposobnosti dio ukupne strukture ličnosti. Naravno da takva podjela postoji najprije iz didaktičkih razloga. Pored toga, sposobnosti i osobine ličnosti u užem smislu riječi povezane su na vrlo kompleksan, interaktivan način, gdje konstrukt kognitivnog (intelektualnog) stila kao spona između kognitivnog i konativnog aspekta strukture ličnosti sve više dobiva na važnosti (Zarevski, 1997: 158).

³ Kako su psihologijski konstrukti različito filozofsko-psihološki fundirani, te svakako reflektiraju (i konceptualno različita) filozofska i psihološka pitanja (fenomene) ljudskoga individualiteta, time je teže “pronaći” definiciju (teoriju) koji će pojmovi u potpunosti zadovoljiti jasne kriterije koherentnosti, razumljivosti, heurističke poticajnosti i posebno “nepreklapajuće” operacionalnosti – mjerljivosti. Tako je, npr., “pomanjkanje orijentacije na produkt” kao izazov praktičnome mišljenju u konceptualizaciji ljudskih intelektualnih sposobnosti Teorijom uspješne inteligencije prije kognitivne (usmjeravanje pažnje) nego motivacijske prirode.

neodgovarajućih sposobnosti; (2) pomanjkanje orijentacije na produkt; (3) rastresenost i pomanjkanje koncentracije i (4) pomanjkanje uravnoteženosti između analitičkog, praktičnog i kreativnog mišljenja. Tri prepreke locirane u područje *ličnosti* pretežno su emocionalnog karaktera: (1) strah od neuspjeha, (2) pretjerano samosažalijevanje i (3) previše ili premalo samopouzdanja. Ostalih šest zapreka praktičnom mišljenju mogu se rasporediti na više kategorija: (1) poteškoće u kontroli impulsivnog ponašanja; (2) pretjerana zavisnost; (3) poteškoće u određivanju prioriteta na *ličnost, intelektualne stilove i inteligenciju*; (4) gubljenje u ličnim problemima na *ličnost i emocije* te (5) odugovlačenje i (6) propuštanje vremena za pravovremeni početak; na *inteligenciju i motivaciju*. Ove prepreke u većini slučajeva, a što se i kratkom analizom potvrdilo, nisu samo intelektualne prirode, nego (i) jedna vrsta praktičnih problema – izazova u nastavi (Sternberg, 1986; Sternberg i Spear-Swerling, 1996; prema Sternberg i Grigorenko, 2000). Kako su ovi izazovi praktičnom mišljenju pretežno vezani za motivaciju, tako su upravo oni, a što je i cilj ovoga rada, ukratko opisani a zatim prikazani primjerima detaljnije operacionalizacije koja je konceptualno, strukturalno i sadržajno/pojmovno (ciljane vještine, poticajne riječi ili fraze, ilustrativni primjeri za različite predmete) izvedena iz Teorije uspješne inteligencije (tabele 1–6)⁴. Ovi primjeri, držimo, u didaktičko-metodičkom smislu mogu biti poticaj za još finiju elaboraciju ka nastavi različitih nivoa, okrenutoj danas jako popularnim “ishodima učenja”. Naravno, to je samo jedan dio operacionalizacije, utemeljen na Teoriji uspješne inteligencije, koji se pretežno odnosi na planiranje u nastavi i koji ne uključuje sve detalje o triarhičkom poučavanju i vrednovanju (engl. Triarchic Instruction and Assessment – TIA), npr. strukturu, pripremu i izvedbu jedne TIA nastavne jedinice.⁵ Kako se, dakle, suočavati sa preprekama izazovima praktičnome mišljenja motivacijske prirode u nastavi na putu ka uspješnoj inteligenciji?

MOTIVACIJSKI IZAZOVI PRAKTIČNOME MIŠLJENJU

Motivacija je, jednostavno kazano, stanje unutrašnje pobuđenosti organizma na aktivnost usmjerenu ka ostvarenju nekog cilja (Petz, 2001). Od velikog broja pojmova koji definiraju ovaj složeni psihologijski konstrukt

⁴ Adaptirano prema Sternberg i Grigorenko (2000: 85–111).

⁵ Više o TIA u: Sternberg, R. J., Grigorenko, E. (2000) “Teaching for Successful Intelligence: To Increase Student Learning and Achievement”. USA: Sky Light.

(instinkti, nagoni, potrebe, poticaj itd.), ovdje je od značaja pojam “poticaj” koji se odnosi na predmete, situacije ili osobe za koje se smatra da mogu zadovoljiti neku ljudsku potrebu ili ih se smatra poželjnima samim po sebi (Hrnjica, 2010). Smješteno u kontekst nastave, učitelj⁶ može biti snažan poticaj razvoju praktičnoga mišljenja učenika, osobito kao model u odgovorima na izazove koji se na tome putu mogu javiti. Koji su to izazovi?

Izazov 1: Samomotiviranje

Učenici koji znaju sami sebe motivirati ne trebaju česte poticaje i “pritisak” izvana kako bi uspjeli. Njihov napredak temelji se na vlastitim interesima, osobito radoznalosti, želji za postignućem, različitim nivoima aspiracije, dakle na unutrašnjoj motivaciji. Međutim, razvijanje samomotivacije je proces gdje učitelji, iako dolaze “izvana” (u odnosu na učenike), mogu odigrati ključnu ulogu dubljim promišljanjem primjene nekih od navedenih postupaka, npr. ohrabrivanja, što ukazuje na svu složenost problematike učenja i poučavanja u nastavi, npr. osposobljavanja učenika za samostalno učenje (Muminović, 2000). Također, učitelji trebaju biti veoma pažljivi kako vlastite interese i želje ne bi projicirali na učenike, bez obzira na njihove mogućnosti i preferencije. Problem je i pretjerano opterećivanje nastavnim gradivom te mali opseg mogućnosti u kojima učenici mogu birati – od izbora tema za završne radove do prostora za učenje. Učenicima treba omogućiti da tragaju i pronalaze vlastiti put, čime se ne obogaćuju samo oni nego i učitelji kada se zapute u nepoznato, vođeni idejama mladih ljudi. U Tabeli 1. prikazana je operacionalizacija poticanja praktičnoga mišljenja u nastavi koja se odnosi na samomotiviranje. U narednim tabelama (5–6) date su operacionalizacije za druge motivacijske izazove.

⁶ Termin “učitelj” koristit će se za stručnjake koji direktno učestvuju – poučavaju u nastavnom procesu bez obzira na nivo obrazovanja (predškolsko, osnovno, srednje, visoko) i uz svijest podrazumijevanja rodne ravnopravnosti. Isto se odnosi i na one koje se poučava – učenike.

Tabela 1. *Poticanje praktičnog mišljenja: Samomotiviranje*

Ciljana vještina: biti samomotiviran	
Poticajne riječi ili fraze: ostvari uspjeh, postigni, dosegni, motiviraj (se), pobudi, potakni, pokreni.	
Sadržaji/predmeti	Primjeri
Jezik i književnost	Ohrabriti učenike na novu “oluju ideja” za pisanje poeme iako imaju spisateljsku blokadu.
Matematika	Ohrabriti učenike da riješe problem koji nije bio ranije zadan kako bi bolje razumjeli sadržaj koji se uči.
Prirodne nauke	Ohrabriti učenike da završe komplikovan eksperiment i nakon više neuspješnih pokušaja.
Društvene nauke	Potaknuti dublje razumijevanje današnjih ekonomskih i političkih problema.
Strani jezik	Ohrabriti na učenje veoma teškog stranog jezika nego nekoga konvencionalnog, jer su za “teški” više zainteresovani.
Umjetnost	Zatražiti da se napravi pregled/izvještaj o radu umjetnika kojemu se učenici zaista dive.
Muzički odgoj	Potaknuti učenike na kontinuirano prisustvo takmičenjima sve dok ne ostvare uspjeh.
Tjelesni odgoj	Ohrabriti učenike u razumijevanju da je predano vježbanje neophodno kako bi se ostvarila izvrsnost u bilo kojem sportu.

Izazov 2: Ustrajnost

Ustrajne osobe posvećuju svoje pune intelektualne i druge kapacitete dok ne završe zadatak/posao bez obzira na (razumne) prepreke koje se mogu pojaviti. Naravno, postoje i oni koji lako odustaju a i oni koji se “nikada ne predaju”. Lako odustajanje je češći problem u školi, gdje učitelji, npr. tehnikom oblikovanja ponašanja, mogu osmisliti i potkrepljivati veoma male korake u dosezanju planiranih ciljeva, što ohrabruje učenike i jača im samopouzdanje. Također, učenike treba usmjeravati na one aktivnosti gdje će imati više izgleda na uspjeh. Prema Sternbergu (1999b), odlika uspješnih inteligentnih osoba je da su ustrajne, ali i njihova svjesnost da stati i odustati nije grijeh, ako nema nikakvog napretka u onome čemu se predano i maksimalno posvećuju.

Tabela 2. *Poticanje praktičnog mišljenja: Ustrajnost*

Ciljana vještina: Znati kada nastaviti a kada prekinuti	
Poticajne riječi ili fraze: uravnoteži, odmjeri, procijeni, nastavi, slijedi, ustraj, održi, obavi umjesto odustani, prestani	
Sadržaji/predmeti	Primjeri
Jezik i književnost	Ohrabriti učenike da nastave pisati esej uprkos pomanjkanju kreativnih ideja koje mogu biti zamijenjene novim, ili se vratiti istim idejama nakon određenog vremena.
Matematika	Poučiti učenike da se tokom testa iz matematike prvo pozabave odgovorima na lakša pitanja, a da se kasnije vrate rješavanju težih problema.
Prirodne nauke	Pomoći učenicima u razumijevanju šta zaista znači jedan realan naučni projekat i koji su tu resursi potrebni da bi bio realiziran.
Društvene nauke	Ohrabriti učenike da promijene temu pisanog rada ukoliko imaju problema u pronalaženju adekvatne literature.
Strani jezik	Poučiti učenike razumijevanju značaja vremena “inkubacije” u učenju težih gramatičkih pravila stranog jezika.
Umjetnost	Potaknuti učenike koji se bave grafikom da ne ustrajavaju u korištenju alata, npr. kalupa, koji u velikoj mjeri deformiraju njihov rad.
Muzički odgoj	Savjetovati učenike da ne ustrajavaju u vježbanju na klaviru na čije se štimanje u školi čeka godinama.
Tjelesni odgoj	Tražiti od učenika da ne ustrajavaju u nekoj fizičkoj aktivnosti preko njihovih tjelesnih limita.

Izazov 3: Prelazak sa misli na djelo

Nezainteresirani, pasivni učenici obično su “proizvod” nastave okrenute “inertnoj”, testovskoj inteligenciji i znanju koji najvećim dijelom služe sami sebi. Obično, ako se ne vidi smisao onoga što treba raditi, onda je teško i započeti. Zašto, npr., svi trebaju pisati esej na istu (zadatu) temu ili koristiti udžbenik koji je prepun formula čija se logika/značenje može lijepo “prevesti” na verbalno ili slikovno predstavljanje? Nekada je potreban samo mali poticaj kako bi se učenici pokrenuli na aktivnost, npr. nekoliko inserata muzike koju vole kako bi počeli intenzivnije vježbati.

Tabela 3. *Poticanje praktičnog mišljenja: Prelazak sa misli na djelo/aktivnost*

Ciljana vještina: Pokrenuti se na akciju	
Poticajne riječi ili fraze: radi, kreni naprijed, startuj, potakni, iniciraj, učini to	
Sadržaji/predmeti	Primjeri
Jezik i književnost	Ohrabriti učenike da počnu pisati, npr. esej, najmanje mjesec dana prije zadanog roka, a ne da čekaju posljednju minutu.
Matematika	Potaknuti učenike da počnu raditi na zahtjevnoj domaćoj zadaći iz matematike, a ne da zadaću odgađaju dok ne završe sve ostale obaveze.
Prirodne nauke	Pokrenuti učenike da počnu sa radom na eksperimentu iz fizike pripremajući sav neophodni materijal.
Društvene nauke	Pomoći učenicima da razumiju kada su na istraživanju učinili dovoljno kako bi počeli pisati izvještaj/rad, a ne da se i dalje “vrte u krug” i istražuju ono što se može ostaviti za kasnije.
Strani jezik	Ohrabriti učenike da jezik koji uče govore u situacijama kada je to god moguće.
Umjetnost	Pomoći učenicima da krenu raditi na projektu pokazujući im kako da prikupe potrebne materijale.
Muzički odgoj	Ohrabriti učenike ne samo da razmišljaju o vježbanju nego da to i rade.
Tjelesni odgoj	Učitelji mogu kazati učenicima da je za početak vježbanja novih rutina dovoljno da se pojave u gimnastičkoj sali.

Izazov 4: Dopršavanje zadataka

Sternberg i Grigorenko (2000) navode kako uzroci nedopršavanja zadataka mogu biti raznoliki, npr. strah od “novih početaka” ili gubljenje učenika u suvišnim i često nepotrebnim detaljima. Ovakav način postupanja sa zadacima može se dovesti u vezu i sa intelektualnim stilovima Tipa II – sklonošću nižoj kognitivnoj složenosti, npr. egzekutivnosti i površinskom pristupu učenju (Zhang i Sternberg, 2005). Uspješno inteligentne osobe dosežu ciljeve i završavaju zadaće, a onda kreću dalje (Sternberg, 1999b: 310).

Tabela 4. *Poticanje praktičnog mišljenja: Dovořavanje zadataka*

Ciljana vjeřtina: Zavrřiti zadatake	
Poticajne riječi ili fraze: kompletiraj, zavrři, zatvori, privedi kraju, prekini, okončaj, prati	
Sadržaji/predmeti	Primjeri
Jezik i književnost	Ohrabriti učenike u razumijevanju da je dobro zavrřiti pisanje pjesme birajući posljednju strofu na koju su ponosni.
Matematika	Pomoći učenicima da znaju kada zavrřiti sa vježbanjem matematike kako bi se dobro naspavali prije ispita.
Prirodne nauke	Tražiti od učenika da prekinu opservacije unakrsnog oprašivanja nakon praćenja tri generacije biljaka umjesto osam, ako imaju dovoljno informacija za dalju analizu.
Društvene nauke	Tražiti od učenika da okončaju sa pisanjem rada noć prije zadanog roka, iako rad ne izgleda kako su ga oni idealno zamislili.
Strani jezik	Ohrabriti učenike da budu sigurni kako su imali dovoljno vremena za pamćenje liste nepoznatih riječi prije testa.
Umjetnost	Tražiti od učenika da znaju kada zavrřiti sa crtanjem kako bi mogli nastaviti sa sljedećom nastavnom aktivnošću.
Muzički odgoj	Ohrabriti učenike da zavrře sa vježbanjem klavira kada ih prsti počnu boljeti.
Tjelesni odgoj	Ohrabriti učenike da znaju kada okončati vježbanje sprinta, iako nisu dostigli njihovo najbolje vrijeme.

Izazov 5: Prihvatanje odgovornosti

Učenici izraženih praktičnih sposobnosti kao uspješno inteligentne osobe preuzimaju odgovornost i za uspjeh i za neuspjeh te prihvaćaju pravedno dodijeljenu krivnju ako su zaista pogriješili. Kako naglašava Sternberg (1999b: 314), ne izvlače se, ne traže izgovore i ne prebacuju krivnju na druge, ali i od drugih očekuju isto držanje. Iskreno priznanje kada se pogriješi preduvjet je narednim uspjesima u raznolikim izazovima pa i u nastavi.

Tabela 5. Poticanje praktičnog mišljenja: Prihvatanje odgovornosti

Ciljana vještina: Prihvatiti odgovornost za rezultate	
Poticajne riječi ili fraze: prihvati odgovornost, procijeni doprinos, prihvati i uspjeh i neuspjeh, odmjeri doprinos	
Sadržaji/predmeti	Primjeri
Jezik i književnost	Ohrabriti učenike da prihvate odgovornost za slabe rezultate na testu čitanja jer nisu posvetili pažnju dok je učitelj poučavao.
Matematika	Ohrabriti učenike da razumiju kako nisu položili ispit jer se nisu pripremali koristeći odgovarajuće udžbenike i nastavne materijale.
Prirodne nauke	Tražiti od učenika da procijene doprinos u neizvršavanju zadataka iz hemije u njihovoj laboratorijskoj grupi.
Društvene nauke	Tražiti od učenika da odvagaju doprinos slabijoj pripremi za diskusiju o politici OUN-a, nakon čega su dobili osrednje ocjene.
Strani jezik	Ohrabriti učenike da prihvate kako je njihov slabiji izgovor pojedinih stranih riječi uzrok i slabijih rezultata na testu vještine govorenja.
Umjetnost	Tražiti od učenika da ocijene u kojoj mjeri su slijedili uputstva za izradu makete kuće koja se “srušila” neposredno nakon završetka.
Muzički odgoj	Ohrabriti učenike da prihvate odgovornost za slabije napredovanje na satima gitare zbog toga što nisu vrijedno vježbali u protekloj sedmici.
Tjelesni odgoj	Tražiti od učenika da prihvate neuspjeh u skokovima u vis i ohrabriti ih da se okrenu drugoj aktivnosti u slučaju kada vježbanje skokova u vis oduzima previše njihovog vremena.

Izazov 6: Opterećenje s mjerom

Znati vlastitu mjeru (poznavati sebe) u preuzimanju obaveza koje treba završiti u zadatim vremenskim okvirima odlika je uspješnih inteligentnih osoba. Kada se preuzima veliki broj obaveza u školi, npr. u sekcijama, klubovima i sl., razlog neuspjeha nije u tome što se učenici ne trude. Oni, postavljajući veliki broj često zahtjevnih ciljeva, najčešće čine samo male pomake, pa se ti ciljevi ne ostvaruju uspješno i na vrijeme. Također, preuzimanje premalo obaveza ili postavljanje niskih ciljeva može voditi propuštanju veoma važnih prilika i posljedično slabijim rezultatima. Uspješni, praktično inteligentni učenici neće preuzeti ni više ni manje od onoga što mogu u jednom razumnom periodu ostvariti, raspoređujući vrijeme

za obavljanje zadataka na način koji im omogućuje ostvarivanje ciljeva i adekvatne rezultate (Sternberg, 1999b).

Tabela 6. *Poticanje praktičnog mišljenja: Opterećenje s mjerom*

Ciljana vještina: Razumno se opteretiti	
Poticajne riječi ili fraze: rasporedi, podijeli, planiraj, sastavi popis, jednostavno kaži ne, odredi prioritete	
Sadržaji/predmeti	Primjeri
Jezik i književnost	Ohrabriti učenike da se ne uključuju u dodatne aktivnost, npr. kluba engleskog jezika, ako su već uključeni u poetski ili klub knjige, kako ne bi zanemarivali redovne nastavne aktivnosti.
Matematika	Ohrabriti učenike da rasporede dovoljno vremena za čitanje obaveznih sadržaja, završavanje zadaća i drugih aktivnosti koje se od njih traže.
Prirodne nauke	Tražiti od učenika da planiraju na koji način mogu pohađati napredne časove iz hemije, instruirati početnike u hemiji, izvršavati obaveze vezane i za druge predmete i uz to još imati vremena za opuštanje i razonodu.
Društvene nauke	Ohrabriti učenike da odrede mali broj i prioritete u izboru društvenih klubova za koje su zainteresirani, kako bi u njima mogli aktivno doprinosti.
Strani jezik	Tražiti od učenika da procijene mogu li sebi dozvoliti odsustvo u jednoj cijeloj akademskoj godini prije nego što prihvate programom razmjene studij u drugoj zemlji.
Umjetnost	Ohrabriti učenike na ravnomjernu raspodjelu novca u kupovini materijala potrebnih za uspješno realiziranje različitih umjetničkih projekata.
Muzički odgoj	Sugerirati učenicima da odluče koliko im je vremena potrebno za vježbanje pojedinih muzičkih dionica kako bi pokazali svoj napredak učitelju nakon jedne sedmice.
Tjelesni odgoj	Ohrabriti učenike u određivanju prioriteta za angažman u atletici kako bi odlučili kojim sportovima žele posvetiti svoje vrijeme.

ZAKLJUČAK

Zašto i kako poučavati uspješnoj inteligenciji, konkretnije praktičnome mišljenju kao njenom važnom aspektu, i koje izazove odgajatelji, naročito učitelji, na ovome putu mogu susretati? Teorija uspješna inteligencije je multimodularni, dinamički i razvojni, pedagoški inspirativan i

provokativan pristup ljudskim sposobnostima. Naglašava i dostatno empirijski dokumentira potrebe i mogućnosti uravnoteženog poticanja razvoja i harmonijske primjene ljudskih analitičkih, kreativnih i praktičnih sposobnosti, osobito ulogu nastave i učitelja u pripremanju učenika ne samo za školske testove nego i za svakodnevni život.

U traganju za odgovorima na pitanje kako putem nastave sistematski poticati praktično mišljenje učenika *kao primjene ideja i znanja*, temeljem klasifikacije psihologijskih konstrukata na kognitivne/intelektualne sposobnosti, ličnost (u užem smislu) i kognitivne (intelektualni) stilove, analizirano je značenje pojmova u opisima raznolikih prepreka/izazova koji se unutar Teorije uspješne inteligencije identificiraju kao ometajući praktičnome mišljenju, a ustanovljeno je kako se 6 od ukupno 19 opisanih teorijom prvenstveno odnosi na oblast ljudske motivacije: *samomotiviranje, ustrajnost, provođenje zamišljenog u djelo, dovršavanje zadataka, prihvatanje odgovornosti i samoopterećivanje*. Daljom analizom primjera didaktičko-metodičke operacionalizacije, prvenstveno usmjerene na aktivitet učitelja na različitim nastavnim predmetima (jezik i književnost, matematika, prirodne nauke, društvene nauke, strani jezik, umjetnost, muzički odgoj, tjelesni odgoj), utvrđeno je da se od učitelja u poticanju praktičnog mišljenja najčešće očekuje ohrabrivanje učenika (22 od 48 mogućih slučajeva), a zatim direktnije traženje da se nešto uradi (12), što može upućivati na to kako se daje prednost poučavanju kreaciji više nego egzekuciji. Tako bi, npr., predloženom operacionalizacijom *ohrabrivanje* učenika na novu “oluju ideja” za pisanje pjesme kada imaju spisateljsku blokadu bilo usmjereno na *samomotiviranje* u predmetu gdje se izučava književnost. Prevedeno na kurikularni jezik “ishoda učenja”, to bi značilo kako bi učenici (a i učitelji) po završetku programa/modula/predavanja/radionice o praktičnoj inteligenciji trebali znati pravilno primijeniti tehniku “oluja ideja” u uslovima kada im ponestaje ideja i time pada motivacija za dalje pisanje. Primjećuje se da ovdje poticaj dolazi izvana, ali je usmjeren na samostalnu kognitivnu aktivnost – produkciju ideja. Slični primjeri usmjereni su i na ostale prepreke izazove. Ostaje pitanje dalje učiteljske elaboracije “hrabrenja”, što je, smatra se, više prednost nego nedostatak. Učitelji ovdje zaista trebaju dobro promisliti i kreirati nastavu koja više ohrabruje, nego zahtijeva, npr. kombinaciju različitih vrsta modeliranja, te dalje tragati za poveznicama u, npr., metodici nastavnog i odgojnog rada.

S obzirom na ograničeni prostor, ovdje nije bilo moguće detaljnije analizirati i druge značajne izazove praktičnome mišljenju – one više *intelektualne prirode* (kako najbolje iskoristiti vlastite sposobnosti, kako se koncentrirati i usmjeriti prema krajnjem rezultatu, naročito kako uravnoteženo koristiti analitičko, kreativno i praktično mišljenje); zatim one vezane za *ličnost* u užem smislu (strah od neuspjeha, pretjerano samosažalijevanje i samopouzdanje); te one *mješovite* koji se pružaju na više domena ličnosti u širem smislu (kontrola impulsivnog ponašanja, pretjerana zavisnost, poteškoće u određivanju prioriteta, gubljenje u ličnim problemima, odugovlačenje i propuštanje vremena za pravovremeni početak). Također, mogu biti otvorena i neka druga interesantna pitanja, npr. odnos sa Blumovom taksonomijom obrazovnih ciljeva (Bloom, 1970), kojoj se prigovara rigidnost u hijerarhizaciji/interpretaciji ljudskih kognitivnih sposobnosti višeg reda, npr. vrednovanja u odnosu na kulturalni kontekst: u evropsko-američkoj akademskoj tradiciji vrednovanje se postavlja na viši nivo nego, npr., u Japanu, gdje je koncept inteligencije više utemeljen na konformizmu, saradnji i poslušnosti (Jarvis, 2005). Ili veza sa nekim drugim pristupima ljudskoj inteligenciji, osobito Guilfordovim modelom intelekta, gdje su ljudske sposobnosti, od 120 u izvornome modelu do 180 u revidiranom (Guilford, 1988), određene trostrukom interakcijom pet sadržaja (vizuelni, auditivni, simbolički, semantički i bihevioralni); šest operacija koje se nad tim sadržajima mogu vršiti (kognicija, memorijsko rekodiranje, memorijska retencija, divergentna produkcija, konvergentna produkcija i evaluacija) i šest produkata koji se nakon tih operacija mogu očekivati (jedinice, klase, relacije, sistemi, transformacije i implikacije). Tako je, npr., za originalnost važna divergentna produkcija semantičkih transformacija – sposobnost da se daju odgovori na pitanja koji su neobični, udaljeni, duhoviti i statistički jedinstveni (Guilford, 1967, 1971; prema Kvašček, 1981).

Praktično mišljenje u nastavi kroz prizmu Teorije uspješne inteligencije ovim radom tek je otvorena tema za dublje, sistematsko, empirijsko elaboriranje. Moguće i poziv/ohrabrenje učiteljima za vlastito didaktičko-metodičko osmišljavanje poučavanja usmjerenog na sučeljavanja sa raznolikim, osobito motivacijskim izazovima na putu ka uspješnoj inteligenciji.

LITERATURA

1. Bloom, S. B., 1970. *Taksonomija ili klasifikacija obrazovnih i odgojnih ciljeva*. Knjiga I, kognitivno područje. Beograd: Jugoslovenski zavod za proučavanje školskih i prosvetnih pitanja.
2. Guilford, J. P., 1988. "Some changes in the structure-of-intellect model". *Educational and Psychological Measurement*, 48.
3. Hrnjica, S., 2010. *Opšta psihologija sa psihologijom ličnosti*. Beograd: Naučna knjiga.
4. Jarvis, M., 2005. *The psychology of effective learning and teaching*. Cheltenham: Nelson Thornes LTD.
5. Kvašček, R., 1981. *Mogućnosti i granice razvoja inteligencije*. Beograd: Nolit.
6. Muminović, H., 2000. *Mogućnosti efikasnijeg učenja u nastavi*. Sarajevo: Svjetlost.
7. Petz, B., 2010. *Uvod u psihologiju*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
8. Sternberg, R. J., 1997. *Successful intelligence: How practical and creative intelligence determine success in life*. New York: Plume.
9. Sternberg, R. J., 1998. "A balance theory of wisdom". *Review of General Psychology*, 2, 347–365.
10. Sternberg, R. J., 1999a. "The Theory of Successful Intelligence". *Review of General Psychology*, Vol. 3, No. 4, 292–316.
11. Sternberg, R. J., 1999b. *Uspješna inteligencija: kako praktična i kreativna inteligencija određuju uspjeh u životu*. Zagreb: Barka.
12. Sternberg, R. J., 2003. *Wisdom, intelligence, and creativity synthesized*. New York: Cambridge University Press.
13. Sternberg, R. J., 2018. "21 Ideas: A 42-Year Search to Understand the Nature of Giftedness". *Roeper Review*, 40 (1), 7–20.
14. Sternberg, R. J., Grigorenko, E., 2000. *Teaching for Successful Intelligence: To Increase Student Learning and Achievement*. USA: Sky Light.
15. Sternberg, R. J., Grigorenko, E. L., 2003. "Teaching for Successful Intelligence: Principles, Procedures, and Practices". *Journal for the Education of the Gifted*. Vol. 27, No. 2/3, 207–228.
16. Sternberg, R. J. i Zhang, L. F., 2005. "Styles of Thinking as Basis of Differentiated Instruction". *Theory into practice*, 44 (3), 245–253.
17. Wagner, R. K. i Sternberg, R. J., 1985. "Practical intelligence in realworld pursuits: The role of tacit knowledge". *Journal of Personality and Social Psychology*, 49, 436–458.
18. Zarevski, P., 1997. *Psihologija pamćenja i učenja*. Jastrebarsko: Naklada Slap.

TOWARDS PRACTICAL THINKING IN TEACHING: MOTIVATIONAL CHALLENGES

Summary

This paper discusses motivational challenges to practical thinking in teaching as defined by Sternberg's Theory of Successful Intelligence which, in a conceptual and empirical manner, carries a strong message on the role of various educational factors, especially the role of school/teaching in the nurturing and harmonious realization of human multipotentials of analytical, creative and practical thinking. Here practical thinking is viewed as an application of ideas and knowledge in different areas of human life and work, where, especially in relation to education, both teachers and students encounter various obstacles. What are those obstacles, or rather challenges, how can they be classified in order to simplify the potential priorities and ways to overcome them for the purpose of systematic encouragement of practical thinking in teaching? After examining 19 challenges proposed by the theory – brief descriptions, targeted skills, words and phrases of encouragement and examples for various educational courses, using a theoretical conceptual analysis based on the classification of psychological constructs to cognitive / intellectual abilities, personality (in the narrow sense) and cognitive (intellectual) styles, it was found that the most number of these challenges, 6 in total, can be more directly related to human motivation: (1) difficulties with self-motivation; (2) perseverance; (3) translating thoughts into action; (4) completing tasks; (5) accepting responsibility and (6) self-loading. By further analysis of this motivational area, it was found that the encouragement of students is the most common educational activity of teachers, in 22 out of 44 possible cases. However, some additional issues remain - conceptual communication/operationalisation with regard to the curricular language of learning outcomes and the connection with other educational and psychological taxonomies and models of human abilities such as Bloom's and Guilford's. Hopefully, these findings may be taken as additional incentives for teachers to develop their own method of teaching, especially creative didactic-methodical elaboration towards practical thinking as an essential component of successful intelligence.

Key words: *motivational challenges, teaching, practical thinking, successful intelligence*